

Hondarribia, Aita Arana Azkoitiarraren Egunarian

Gure artean, lehenagoko hainbeste euskal idazleren lanak etenik gabe ikertu dituen Patxi Altuna euskaltzainlangile bikainak, oraingo honetan *Iker-12*-rekin eskaini digu, "Aita Aranaren Egularia" deritzana. Ohi duen bezala, oharrez aberats eta txukun argitaratua. Egia esan, ezin gutiagorik espero hain langile eta ikertzaile zorrotzagandik. Lehen orrialdeetan A. Aranaren bizitzari buruzkoa dakar, gero lanaren eduki orokorra adierazteko.

Aita Jose Inazio Arana, Azkoitian sortua zen 1838ko maiatzaren 26an. Arantzazun eta beste zenbait tokitan ikasketak egin ondorean, 1854 sartu zen Loiolako jesuitetan eta Oñan hil zen 1896. urtean.

Liburuan zehar badira Hondarribiaren aipamen interesgarriak, hemen zituen lagunak eta horiengana egin zituen bidaietan oinarrizten delarik hain zuzen. Horregatik, gaur, guztiontzat on deritzait bertan zer zioen *Hondarribia* aldizkari honetan eza-gutaraztea.

Liburuaren 31. orrialdean, 1867an idatzia, adiskide mina zuen Aita Garagarza hondarribiarekiko harremanak eta ibilerak aipatzen ditu:

"Denetan adiskideena Aita Garagarza du, Hondarribiako semea, 1833an jaioa, apaiz egin da gero Laguardian 1861an sartua; 1872an egin zituen azken botoak, ez ordea Profesio itzaltsuko lauak, baizik hiru soilak. Idazteko ongi dohatua, sermoilari eta gogojardun emaile bikaina. Honekin ateratzen da batez ere Aita Arana, baina ez urrutiko hirietara. Izan berria da Zamoran eta Palentzian abuztuaren bete-betean sermoiak egiten, eta hara ez dio lagundu, noski; hark halere Zamoratik esku-titz bat egin dio. Aldiz Elgoibarra elkarrekin joan ziren Pazkoetan; han egin omen zen "solemnemente la aparición de Jesús resucitado con máquinas "ad hoc", baile de ángeles durante el canto de la gloria, etc.". Azpeitian kartzelako gatibuak bisitatzera laguntzen dio; Zarautza oso lagunak dituen

Narrosko Markes-markesak, Guakiko Kondesa, Villahermosoko Dukea, Alzurutarrak, Agirretarrak, Legarratarrak ikustera ere sarritan."

"Beste batean Lasartera joan behar Aitar Galarzak gogojardunak mojei ematera eta, Orion geldialdi bat egiten dute, oso ezaguna den erretore jaun Makatzaga, "que tiene el libro *Jesusen Biotza*" Mendibururena, bisitatzeko, eta Azkue pintatzailea, gero Loiolan lan batzuk egingo dituen, ere bai".

1870.ean Zarautzen zelarik, 45. orrialdean, lehenik kezaz eta gero zenbait ohar adieraziz, honako hau agertzen du:

"Hondarribian legez kontra egin ziren kleroaren kontrako Biltzarrak, Gipuzkoako 36 edo 40 biltzar-kidek salatuak. Arrue Gregoriok argitara eman duen beste liburuxka *Baserritarren etxeko eskola* deritzana. Zazpi lagunek batera Hendaia egiten duten txangoa D'Abbadieren gaztelua ezagutzeko eta Arantzazun egiten dituen zortzi eguneko gogojardunak. Azken biok berri xehegoa merezi dute-lakoan gaude".

A. Arana, osasunez hain sendo ez izanarren, bidai-zalea zen nonbait. 1875. urrian adierazten du, 70-71. orrialdeetan irakur daitekenez:

"Ibilaldi batzuk egiteko giro ederra dago behintzat eta hala Donibaneko mendietara igotzen diren batean, Hondarribia eta Abbadie ikusi ez ezik. Aizkibelko kanoi-dunbadak ere entzuten omen dituzte".

Handik bi urtera berriz, 89. orrialdean dakarrena-ren arabera:

"Beste egun batean Hendaia, Hondarribia eta Guadalupe, eta Rameritarren etxera. Han dira Dauliako Apezpikua, Eriz, Zurbano, Zabala; bidean lagunak eta ezagunak agurtuz heldu dira.

Melitón Rameri eta bere familiarekin harremanak zituenez, 1878.nean berriz ere han da, beraien lagun-tzaz Guadalupeko Andra Mariari bisita eginaz:

"Hendaia eta Hondarribira txango bat lau lagunekin egin: "embarque de Bidasoa con la familia de Rameri a las 7'30. Subida a Nuestra Señora de Guadalupe... Vuelta por Fuenterrabía, parroquia. Comida en casa de Rameri a las 5, D. Melitón Rameri y familia".

Baina, Hondarribiko erretore zen Ollo jaunarekin ere lagun zen. 1879.ean berriz etorri zenekoa dugu beste honako aipamen hau:

"Aita Aranaren lagun zahar Jose Joakin Ollo, Hondarribiko erretorea, eta honen lagun Rameri jaunak, Prudencio eta Liborio, Erramu igande ingururako erdi txango erdi erromesaldi bat paratzen ari zaizkio Aranari. Hau prest dago eta beste jesuita bat eramango du berarekin, Aita Saenz. Bitartean bihotzak berotzen joateko "Guadalupeko Ama Birjiñari euskarazko otoitza" igortzen die. Ez pentsa, halere, Aranaren osasuna batere hobetu dela;

GUADALUPEKO ANDRE MARIARI

Andante.

A. Arana-ren neurtitzak.

K. Jauregi-ren eresia.

On gi - ro

ba - da ur otz - au si - ya - e ga - rri da - na poz - te -

ko, On - gi - le - a - go da mi - ña - bi - der

acelerando

JUAN SAN MARTIN

Ani - mak a - lai jar tze ko Bir - ji - ña Ama - ren

espresivo

be - gi - ra - tu bat E - ta bi o - tzak on - tze

ko Be - re - me - se - de a - tal - iz - pi - bat

da gau - za pa - re ga - be ko.

oraintxe ere hiru hilabeteen hiru egunetan utzi du gaitzak meza gabe eta uda bitartean beste lau. Batez beste hilean meza bat gaitzen du goiti-beheiti.

"Baina gogo suharrez ekiten dio egitasmoari Erramu igande bezperan. Poyannetik 5'30etan abiatu eta Akizen barrena Baionara 12'30etan; hemendik 5'30etako trenean Hendaiara 7'15etan. Han zeuzkaten zain Rameri familiako zortzi lagun. Erramu igande goizean Hendaiako parrokiari entzun eta 10'30etan Bidasoan barrena txalupa batean Hondarribira Rameri bi anaiak, Elena Olaskoaga eta bi jesuitak. Han erretore jaun Jose Joakin Olloren etxera bazkaltzera eta kafea hartzera esanak eta beste hiru apaiz: Angel Berrotaran, Zabala eta Artola. Arratsaldean denak batera Guadalupeko Santutegira: "en el monte Aizquibel de Oleasso" bezperak eta elizkantak, Gurutzeari "Gurutzepie" deritzana eta Ama Birjinari "Mantupie". Dena euskaraz. Bi mila pertsona hortxe-hortxe".

"Ostegun-ostiraletan ohiko prozesio eta elizkizunetara doaz batera eta "vascófilo" eta maisu omen den Otaegui jauna ezagutzen du. Larunbatean itzuliari ekiten diote txalupan Hendaiara joanik, handik segitzen trenez Donibanera eta Ziburura Rameri jaunekin. Hauei ondoko hilabeteetan, eta gero ere bai, sarri egingo dizkie eskutitzak, eta haiak are sarriago. Bi herri horietan bisita piloa egiten du: Macama familia ugaria, Olaskoaga jauna, Elenaren aita, Lardizabal Inazio, Josefina emaztea, Pinarko kondesa, Berako apaiza, Tirso Olazabal eta abar. Trenean Hendaiara eta gaua Rameriren etxean.

1882. urtean, 142. orrialdean agertzen denez, A. Sebastián Mendiburu oiartzuarraren mendeurrena zela eta, beste honako aipamen hau jasotzen da:

"Oiartzun-inguruko apaizak ez daude geldirik, gogatsu eta maratz baizik mendeurreneko omenaldian esku hartzeko ("carta de Prudencio Ramos con copia del Sr. Vicario de Fuenterrabía sobre los sacerdotes del Arciprestazgo en el Centenario Mendiburu")".

Bertsogintzarako doain bereziak zituen Aita Aranak eta 1884garren urtean, *Iker-12*-ren 177. orrialdean datorrenez:

"Inazio Aldalurri Jesusen Bihotzarekiko 6 zortziko handi igortzen dizkio behin eta Jose Joakin Ollori Hondarribira Ama Birjina Iturrikoaren zortzi eta Pedro Migel Urruzunok berari beste batean lau. Bartzelonatik (Lauria, nº 46, 2º izda.), han ikasten ari ziren garaian, eskutitz bat idatzi zioten Aranari bere antzinako ikasle Luis eta Sabino Aranak, "anai bilbotarrak" urtarrilaren 14an".

Urte bereko berriak emanaz, Guadalupe-ko iturriaren bendizioa aipatzen dute, *Iker-12*ko 378. orrialdean.

J.J. Ollo Hondarribiko erretorari A. Aranak igorri zizkion zortzi bertso haiek, Ama birjina Iturrikoarenak zortziko nagusian eginak. Guadalupen ireki zuten iturri berriari buruzkoak dira. Bedeinkazioaren kronika argitaratu zuen Klaudio Otaegik *Euskal-Erria*, XI.eko (1884) 523-526 orrialdeetan, bertatik honako hau jasoaz: "Kantatu dituzte Aita Aranaren koplak egokiak, zeñai baidizkien para musika, On Klaudio Jauregik, igaz uri onetako euskal-pestetan saritua izandu zan, emen jaiotako ume erneak, zeña baitago ikasten Madrid-en". Hemen dugu bi egileen lekukotasuna, Hondarribian sinatua, non jaio zen Jauregi musikua (1864-1930). Partitura, bertsoekin *Euskal-Erriari* argitaratu zen. Zortziko nagusian Aita Aranak idatzitako bertsook hala hasten dira: "Ongi etorri danok kristabak / Birjiña Amaren aurrera". Kanta honen bigarren zatia partitura R. M. Azkue berriz eman zigun *Euskaltzale* aldizkarian, eta ale berean Aita Aranaren "Guadalupe-mendiko Kantaera. Mantupea eta Gurutzepea izenburuko bertso sorta, 20 zortziko handietan".

J. A. Arana Martijak liburuaren Epilogoan zenbait ohar eskaintzen dizkigu. Bere bigarren partitura R. M. Azkue berriz argitaratua ikus *Euskaltzale III*. Zenb. 292-293. orrialdeetan, eta ale berean A. Aranaren "Guadalupe-mendiko Kantaera. Mantupea eta Gurutzepea" izenburuzko bertso sorta zortziko nagusian.

JUAN SAN MARTIN